

"Ey esbâba müptelâ insan! Bil ki, sebebin halkı ve sebebiyetinin takdiri ve müsebbebin vücuduna lâzım olan şeylerle teşhizi, kudretine nisbetle zerreler ve şemslar müsâvi olan Zâtın "Kün" emriyle..." ifadelerini devamıyla izahı eder misiniz?

" İ'lem ey esbâba müptelâ insan! Bil ki, sebebin halkı ve sebebiyetinin takdiri ve müsebbebin vücuduna lâzım olan şeylerle teşhizi, kudretine nisbetle zerreler ve şemslar müsâvi olan Zâtın "Kün" emriyle müsebbebi halk etmesinden daha kolay, daha ekmel, daha âlâ değildir."(1)

Allah'ın kainatta sebepler vasıtası ile iş görmesi, sebepler ile yaratmanın daha kolay ve daha mükemmel olmasından dolayı değildir. Yani Allah, sebepler kolaylık sağlasın, icraatına bir hafiflik versin diye sebepleri takdir etmiş değildir. Allah'ın kudreti sonsuz olduğu için, bütün kainatı yaratmakla bir atomu yaratmak arasında fark yoktur. O bir şeye "**ol**" dedi mi o şey anında olur. Bir şeyin sebepler eli ile yaratılması ile sebepsiz anında "**ol**" emri ile yaratılması arasında kolaylık ve hafiflik bakımından hiçbir fark yoktur.

Sebeplere tapacak derecede bağımlı olan insanlar, Allah'ın sebepleri takdir etmesini, -haşa- sebeplere muhtaç olduğu için takdir ediyor, fikrine sapıyorlar. Halbuki Allah tarafından sebeplerin araya vesile olarak takdir edilmesi, tamamen insanlara Allah'ın isim ve sıfatlarını daha güzel tarif ve talim etmesi içindir. Zira bir şeyin süreçten yoksun olarak aniden vücut bulmasında Allah'ın isim ve sıfatları iyi anlaşılır.

Mesela bir çiçeğin bir süreç içinde vücut bulmasında çok isimler araya girip kendini teşhir ve ilan ediyor. Şayet çiçek anı ve sebepsiz birden yaratılsa idi, o isim ve sıfatlar devreye girip kendinin teşhir ve ilan edemezlerdi. Bu sebeple, sebepler araya girip Allah'ın isimlerinin teşhir ve ilan edilmesinde perde ve vasıta oluyorlar.

Yoksa sebepler Allah'a bir fayda ve kolaylık temin etmek için devreye ve araya giriyor değildir. Allah istese idi, bütün kainatı sebepsiz bir an içinde yaratabilirdi, bu onun sonsuz kudretine çok basit ve kolaydır.

Sebeplerin, Allah'ın işlerinde ve icraatlarında aracı olarak kullanılmasındaki gaye ve hikmetlerden birisi de, bazı haksız ve yersiz şikayetlerin hedefini değiştirmek ve Allah'ın azamet ve izzetinin önünde bir paratoner vazifesini görmek içindir.

Evet izzet ve azamet sebeplerin haksız ve yersiz şikayetlere hedef ve perde olmasını gerektiriyor. Ta ki zahiri çirkin ve zararlı gibi görünen fiiller ve

işler Allah'a isnat edilmesin, onunla anılsın. Aslında, hakikatta, o çirkin ve merhametsiz gibi görünen şeyler, çirkin ve merhametsiz değiller. İnsan dar aklı ve aciz ve tahammülsüz fitratından dolayı ağlama ve sızlamaya müsait olduğu için şikayet ve tenkidinin hedefini sebeplere yönlendiriyor. Sebepler olmasa, o haksız tenkit ve serzenişler direkt Allah'a gidecektir. Onun için Allah, araya sebepleri koymuş ki haksız ve yersiz eleştiri ve şikayetlere maruz kalmasın. Sebeplerin konulmasının iki ana hikmeti ve gerekçesi bu iken, maalesef insanlar tapacak derecede sebeplere perestiş ediyorlar, onları hakiki mutasarrıf addediyorlar. İşte bu ilerde vurgulanan husus bu gibi noktalardır.

(1) bk. [Mesnevi-i Nuriye, Zeylül-Hubab.](#)